

Jäitä koppalakkiin

■ Antti Immonen ja Jarkko S. Tuusvuori

Vanha hyvä opettajamme Pentti Määttänen poltti pärensä Dewey-käännöksestämme *Taide kokemuksena (Tieteessä Tapahtuu 1/2011)*. Happaman *understatementin* taitaja puhkesi jo lokakuun kirjamesuilla vaahtoamaan itselleen epätyypillisesti, eikä vimma ota laantuakseen. Suomennoksen etevyyden sijasta tahi ohella riehaantuneisuus herättäneenä epäilyksiä arvostelusta itsestään. Ei kuitenkaan voi kokonaan luottaa siihen, että itse kukin tarkastelisi kirjaa ja sen arvostelua oman ymmärryksensä varassa, sillä summittaiseen kritiikkiin sisältyy myös paksum- ja yksittäisiä väitteitä, joihin on pakko puuttua.

Niistä vakavimman mukaan käännöksen kuuluisi panna alkuperäisteos viralta: ”...lienee viisainta perehtyä Deweyn monipuoliseen ja vaikutusvaltaiseen teokseen alkukielellä”. Alkuteksteihin on aina viisasta paneutua. Tavaksihan on tullut sanoa, että tutkijat ovat ennalta määrättyä möyrimään alkuperäisteoksissa, vaikka muu

väestönosa vapautuisikin hakemaan tietonsa jälkipäätteeksistä. Määttäsänen näkemys menee pidemmälle. Se kielii erilaisesta kääntämis- ja toimittamisajattelusta, jota heijastelee Määttäsänen oma oiva Dewey-suomennos *Pyrkimys varmuuteen (The Quest for Certainty, 1929, Gaudeamus 1999)*: toimitukselliset paratekstit ovat niukat, kun suomentajan huomautuksiakin on vähimmäismäärä, ja Deweyn lähteet – filosofoimisen aikalais- ja asiayhteys – pidetään poissa kerrontaa haittaamasta. Tällainen asiallinen suomalaistaminen, nykyistäminen ja normalisoiminen on täysin mahdollinen, johonkin määrään kunniallinen ratkaisu. Mutta kun Määttänen arvioi toisenlaiselta pohjalta tehtyä käännöstä, olisi reilua kertoa merkitsevistä eroista. Hän antaa kernaammin ymmärtää, että *Taide kokemuksena* on alusta loppuun hätäilty ja harkitsematon päästö. Tämän väärän todistuksen mukaisesti hän jättää vakain tuumin mainitsematta, että kirja sisältää

pitkälti yli 300 suomentajien huomautusta. Hän tyytyy halveksimaan niistä yhtä (”perustelevat ratkaisuaan oikein loppuviitteessä”).

Käännösvirheitten osoittaminen on kriitikon perustyötä. Kiitämme Määttästä muutamista löydöksistä; ikävä kyllä kaikkea ei saatu ojenukseen. Kieliperkuu vain ei ole yksinkertaista puuhaa, jos kieli- ja kielenhuoltokäsitys ei avaru oman huoneentaulun ulkopuoliseen maailmaan. Niinpä Määttänen luulee, että esimerkiksi kansankiihotus on seksologiaa, että kauppoissa oleminen on aina puodissa pistäytymistä ja että ”kaunotaide” on vasta keksitty sana. Virkainnossa ja itseään onnittelevassa oikeudentunnossa on työläs tajuta esimerkiksi tautofonian välttämistä tai ilmaisurikkauden vaalimista. Jos haluaa leimuta, kaikki näköjään kelpaa sytykkeeksi, mutta ulkonakin voisi joskus käydä, aina silloin kun ”häiritsee”, ”on työlästä ja turhauttavaa” tai iskee ”painajaismainen epäily”. Tuntokykynsä sijaan resensistin olettaisi osoittavan arvostelukykynsä.

Määttäsen arvion tunnustuksellis-teatraalinen tasapainottomuus oireilee yleisemmästäkin taipumuksesta ryhtyä miliisiksi asioissa, joita on sattunut harrastamaan. Määttäsen taannoinen väitöskirja sivusi John Deweyn filosofiaa, jonka vartijaksi hän haluaa ryhtyä myös rääkätessään itseään tuoreella käännöksellä. Hän keksiikin väittää sen turmelevan Deweyn individualismikritiikin, jota hän koulumestaroit kirjoitelmansa alussa lukijoille aitoon 70-luvun tyyliin hiiskahattamatta sen enempää suomentajien kommentista asiaan kuin alan uudemmassa tutkimuksestaan.

Uskomattomin, jos kohta liikuttavinkin, ele on kuitenkin Määttäsen ilmoitus, että Deweyn *an experience* olisi syytä kääntää vastineella ”Kokemus” – siis todella isolla k:lla. Arviossaan ”erikoisen” vierojaksi tunnustautuvan ja parantumattomana veistelijänä yhä esiintyvän skribentin kynästä tämä kuulutus vaikuttaa silkalta teutonivitsiltä. Itse asiassa se tiivistää kritiikin vinouden. Määttänen ei edes huomaa lainaavansa suomentajien huomautusta esitelmöidessään Deweyn pyrkimyksestä tavoittaa ”jatkumo taidekokemusten ja tavallisen arkikokemuksen välillä” (suom. huom.: ”Teoksen pääasiana on kokemusjatkumon puolustaminen arki-kokemuksista taidekokemuksiin ja takaisin”). Hän valittaa, että taidekokemuksen ”erityinen luonne” ei tule ”ilmaistuksi” sanalla ”yksittäinen”. Kuka väittää, että yksi käännösvastine sen ”ilmaisisi”? Taidekokemuksen erityisyyttä valottaa Deweyn *Taide kokemuksena* kokonaisuudessaan, siinä missä sana ”yksittäinen” osoittaa ainoastaan ne tekstikohdat, joissa alkutekstissä on nimisanan *experience* edellä epämääräinen artikkeli *an*. Jos nämä kohdat kääntäisi kriitikon ehdotuksen mukaan Kokemukseksi, ei saataisi parempia lauseita mutta menetettäisiin kyläkin kokemusjatkumo: Deweyn taidefilosofian vastaisesti päästettäisiin taide jälleen maagisiin ja mystisiin mittoihin. Määttäsen dramaattista otetta mukaillen: Deweyn metafysiikkakritiikkiä ei voisi enää tämän korkeammalle haudata.

Antti Immonen on filosofian maisteri ja Jarkko S. Tuusvuori filosofian tohtori.